

Taal in de natuur

Voor Tinus en de aarde

Taal in de natuur

Taalonderwijs voor het jonge kind

Jannette Prins
Janneke Hagenaar

Boom

1e druk september 2024

© 2024 Jannette Prins en Janneke Hagenaar | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Dit boek is tot stand gekomen i.s.m. de Thomas More Hogeschool en Hogeschool Leiden. Het is onderdeel van het project Hoofd, schouders, knie en TAAL van het lectoraat Natuur en Ontwikkeling Kind.

Hoofdonderzoeker en auteur: Jannette Prins

Onderzoeker en auteur: Janneke Hagenaar

Boekontwerp, fotografie en illustraties: Astrid Poot

Beelden gemaakt door Astrid Poot ©, met uitzondering van pagina 76 en 77.

ISBN 9789024468386

NUR 840

www.boom.nl/primair-onderwijs

Inhoudsopgave

1. Waarom dit boek?	6
1.1 De opbouw van het boek	9
2. Taal in de natuur, de theorie	12
2.1 Taal-denkontwikkeling	16
2.2 De natuur als rijke taal-leeromgeving	18
Jouw aantekeningen	22
3. Taal in de natuur, het onderzoek	24
3.1 De uitrusting van het kind	28
3.2 De uitrusting van de natuur	30
3.3 De uitrusting van de meester of juf	33
Jouw aantekeningen	37
4. De atlas	38
4.1 Laag 1: Biodiverse ondergrond	42
4.2 Laag 2: Vaste elementen	46
4.3 Laag 3: Losse voorwerpen: natuurlijke materialen	50
4.4 Laag 4: Niet-levende materialen: elementen en substanties	54
4.5 Laag 5: Gebeurtenissen: verhalen van samenhang	58
Jouw eigen atlas	62
Jouw aantekeningen	64
5. Samen op stap	66
5.1 Bijeenkomst 1: Onderzoekende houding (herfst)	72
5.2 Bijeenkomst 2: Taal is een gezamenlijke ervaring (winter)	76
5.3 Bijeenkomst 3: Pedagogiek in de natuur (lente)	80
5.4 Bijeenkomst 4: Spelverhalen in de natuur (zomer)	84
Jouw aantekeningen	89
Nawoord	92
Bedankt	94

1

Waarom
dit boek?

In dit boek delen we uitkomsten van het project Hoofd, schouders, knie en TAAL. In dit project hebben we praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek gedaan in de kinderopvang en de onderbouw van het primair onderwijs.

De aanleiding voor dit onderzoek was het gegeven dat steeds meer kinderen opgroeien zonder veel buitenspel in de natuur. Professionals merken dat kinderen deze ervaringen missen. Als kinderen minder klimmen, klauteren, vallen, vies worden, balanceren en verstoppertje spelen, is dat merkbaar in hun ontwikkeling.

Dan denk je als eerste misschien aan hun lichamelijke ontwikkeling, de grote en kleine motoriek bijvoorbeeld. Maar in dit project keken we anders. Mensen die met jonge kinderen werken, weten dat een goede taalontwikkeling de basis is voor het leren van kinderen. Zo ontstond een interessante vraag: Kun je in de natuur ook taal leren? Zou de natuur ook kenmerken hebben die de taalontwikkeling kunnen ondersteunen?

In dit onderzoek hebben we de mogelijkheden die de natuur biedt voor de taalontwikkeling van kinderen, onderzocht. We gingen met kinderen en hun juffen en meesters de natuur in om er te spelen. Daarbij keken we wat dit natuurspel betekende voor de taalontwikkeling. We vergeleken het met spelen en praten in een ruimte waar vooral stenen en tegels zijn.

In het onderzoek werkten we met kinderen in de leeftijd van twee tot zeven jaar, in de kinderopvang en de onderbouw van het primair onderwijs. In het onderzoek deden de juffen en meesters actief mee. We kwamen zes keer bij elkaar in een praktijkleerge-

meenschap, verdeeld over de vier seizoenen in het jaar. Het werken in een praktijkleergemeenschap was waardevol. We ontwikkelden, onderzochten en leerden van en met elkaar.

Jannette Prins is hoofdonderzoeker en auteur van dit boek. Zij is werkzaam bij Thomas More Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Leiden. Jannette is taalkundige en als onderzoeker verbonden aan het lectoraat Natuur en Ontwikkeling Kind.

Janneke Hagenaar is auteur en eveneens als onderzoeker verbonden aan het lectoraat Natuur en Ontwikkeling Kind. Janneke is pedagoog en specialist jonge kind, werkzaam bij Bureau Hagenaar en Groen Cement.

1.1 De opbouw van het boek

Dit boek leert je de mogelijkheden van spel in een natuurrijke omgeving in te zetten voor de taalontwikkeling van jonge kinderen. Het is een boek met een uitnodiging en een verhaal over natuur, kinderen en taal.

Het boek is voor jou; pedagogisch professional, leraar, meester, juf en ouder. Een boek om door te bladeren, om er wat uit te proberen, om te lezen, om mee op onderzoek te gaan. Soms zal de tekst aanspreken, soms daagt de illustratie je uit. In dit boek noemen we de mensen die met de kinderen in de kinderopvang en de basisschool werken, juffen en meesters.

Benieuwd? Jouw nieuwsgierigheid gaat je goed van pas komen.

Voor ons taalonderwijs concentreren we ons vaak op talige activiteiten. We werken met woorden, boeken, zinnen en verhalen, om de taalontwikkeling van kinderen te stimuleren. Hoewel deze activiteiten belangrijk zijn, is het essentieel dat kinderen hun taaluitingen kunnen verbinden met hun eigen ervaringen.

Zonder deze persoonlijke ervaringen heeft taal weinig betekenis. In de ontdekkingsstocht naar hoe jonge kinderen taal leren, is het belangrijk om te begrijpen dat taal onlosmakelijk verbonden is met het lichaam en de ervaringen van kinderen.

Dit boek

- In het eerste deel (hoofdstukken 2 en 3) nemen we je mee in de theorie en de opbrengsten van het onderzoek.
- In het tweede deel zie je in hoofdstuk 4, in de natuuratlas, hoe ervaringen tijdens het spelen in de natuur leiden tot rijk taalgebruik en in hoofdstuk 5 geven we je aanknopingspunten om samen met je eigen collega's het geleerde in praktijk te brengen.

Jouw boek

Tussen de regels door ben jij aan het woord. Je formuleert je gedachten, je vragen, je experimenten, je reflecteert, je noteert. Zodat jouw verhaal vanuit dit boek een doorleefde en onderbouwde praktijk wordt. Het levert gespreksstof op voor gesprekken met collega's en met ouders.

Een avontuur met bodem, diepgang
en perspectief.

A close-up photograph of a dense field of tall grasses. The grasses have long, slender green blades and prominent, golden-brown seed heads that are slightly curved. The lighting is bright, creating a warm, sunlit atmosphere. In the upper right corner, a large, white, stylized number '2' is superimposed on the image.

2

Taal in de natuur, de theorie

Als je met kinderen naar natuurrijke plekken gaat, zie je vaak dat ze daar ander gedrag laten zien dan als je met ze op een gewoon plein bent. Doordat hun ervaringen in de natuur anders zijn dan op een gewoon plein, leren kinderen er andere dingen, en bovendien leren ze er op een andere manier. Kinderen spelen er anders en ze praten er ook anders. Maar hoe komt dat? In dit hoofdstuk beschrijven we de factoren waar dit mee te maken heeft, het is de theoretische basis van het onderzoek Hoofd, schouders, knie en TAAL.

Als kinderen de wereld om zich heen willen leren kennen, zetten ze daar hun hele lijf voor in. Voelen, ruiken, proeven, horen, zien, vallen en opstaan. Ze pakken een veertje dat ze op de grond zien liggen, voelen eraan met hun vingertoppen. Ze merken dat het nauwelijks iets weegt en strelen ermee langs hun wang of de binnenkant van hun arm. Ze gooien het omhoog en ontdekken dat het langzaam naar beneden dwarrelt. Nog voor het de grond raakt, proberen ze het weg te blazen.

De kennis die kinderen op die manier opdoen, heeft alles te maken met de mogelijkheden die het lichaam biedt om dit te ervaren: het veertje zien, oppakken en voelen, omhoog gooien en het weer wegblazen.

Maar het lichaam beperkt tegelijkertijd ook hoe we de wereld leren kennen. Want het zou natuurlijk leuk zijn om te voelen hoe het is om omhoog te fladderen net als dat veertje, of om vanuit je achterhoofd naar het veertje te kijken. Maar dat zal niet gebeuren, want je lijf is zwaarder dan het veertje, en je ogen zitten aan de voorkant. Dat wat we leren, kennen en weten, krijgt vorm door de mogelijkheden én de beperkingen van ons lichaam.

Daarmee is het kennen en weten van kinderen in de eerste plaats lichamelijk en niet cognitief of intellectueel. Wij zijn niet ons brein, maar ons lichaam.

Leert een kind dan ook taal met zijn lichaam en niet met zijn brein?

Voordat kinderen woorden gaan gebruiken, hebben ze al allerlei ervaringen. Ze zijn voortdurend bezig om de fysieke wereld om hen heen te verkennen met hun lijf. Op die manier raken kinderen verbonden met de wereld in een wederkerig proces. Zij hebben invloed op de wereld, maar de wereld heeft ook invloed op hen.

Ga maar na, als een kind leert om al wiebelend zijn balans te houden op een stoeprandje, krijgt het gaandeweg het lopen over dat stoeprandje onder de knie, maar hij zal ook regelmatig vallen. En die val vormt een kind; hij zal nog meer zijn best gaan doen om balans te houden en tegelijkertijd leren dat je na zo'n val ook weer op kunt staan. Al wiebelend, met vallen en opstaan, leert het kind hoe het voelt om uit balans te zijn, en op welke plekken in de wereld je dat vaak hebt.

Door er te zijn, waar te nemen, te verkennen én te reageren op de omgeving, vormt en ontwikkelt een kind zich en geeft het betekenis aan de wereld. Nog voor er taal aan te pas komt, zijn er al heel veel ervaringen onderdeel van de kennis die een kind van de wereld heeft opgedaan.

En die ervaringen vormen de basis voor zijn taal en zijn denken.

